

Сучасна демографічна ситуація в Україні і основні напрями демографічної політики держави

Цьома А.П.

Україна, Первомайськ, Первомайський факультет Харківського університету харчування та торгівлі

В статті розглянута демографічна ситуація, що склалася в Україні, дано аналіз окремих показників природного руху населення та вказано причини їх зниження, а також показано вплив держави на процеси народження населення та напрямки його демографічної політики.

Демографічна ситуація - це прояв особливостей відтворення населення по основних його процесах в конкретному часі і місці (регіоні, країні). У сучасній Україні демографічна ситуація відрізняється великою гостротою і напруженістю. Вона визначається структурою населення і характером його руху, видами, типами і режимом відтворення, рівнем народжуваності і смертності, кількістю шлюбів та розлучень. У основі всіх цих процесів лежить соціально-економічне положення в країні.

Нерівномірність в розвитку суспільства, природно-екологічні і соціально-політичні потрясіння, війни, репресії, якими багата українська історія ХХ ст., і супутні їм різкі погіршення рівня життя відчутно позначаються на режимі відтворення населення, ведуть до падіння народжуваності, зростання смертності. До подібних наслідків приводять і умови політичної і економічної нестабільності, які викликані останніми роками хиткою системою управління, з важко керованим процесом встановлення цивілізованих норм правової держави і ринкових відносин.

Становлення ринкових відносин приводить до природного переміщення зайнятості з виробничої сфери в сферу обслуговування. Проте, щоб рівень виробництва забезпечував потреби економіки і населення, необхідна висока продуктивність праці, а цим вітчизняна промисловість не відзначається. Зниження питомої ваги промисловості в структурі зайнятості населення повинне супроводжуватися зростанням економічної ефективності промислового виробництва на основі досягнень науково-технічного прогресу, наукової організації праці і виробництва, чого насправді в промисловості не відбувається. Ці вимоги в рівній мірі відносяться і до будівництва, і до інших галузей економіки.

Сучасна демографічна ситуація характеризується збереженням тенденції скорочення чисельності населення України, його економічно активної частини і питомої ваги зайнятості населення. Згідно з останнім переписом населення України, проведеним 5 грудня 2001 року, у країні проживало 48 457 100 осіб. Згідно даних Державного комітету статистики, в Україні проживало на кінець 1990 року – 54,94;

1991 – 52,06 ; 1992 – 52,24 ; 1993 – 52,11 ; 1994 – 51,73 ; 1995 – 51,3 ; 1996 – 50,82 ; 1997 – 50,37 ; 1998 – 49,92 ; 1999 – 49,43 ; 2000 – 48,92 ; 2001 – 48,46 ; 2002 – 48,0 ; 2003 – 47,62 ; 2004 – 47,28 ; 2005 – 46,96 млн. осіб.

Як повідомляє Державний комітет статистики, з 46958740 осіб на кінець 2005 року в містах проживало 31886688, у сільських районах – 15072052 осіб. Як бачимо, природний приріст населення в Україні в 2005 році, як і раніше, - негативний. У країні народилося 389831 особа, померла – 715462, причому 3889 з них – діти у віці до 1 року. Загальний коефіцієнт народжених на 1 тис. населення становив 9,0, померлих 16,6, померлих дітей у віці до 1 року – 10,0 на одну тисячу.

Прогноз характеру відтворення населення, здійснений Інститутом демографії і соціальних досліджень національної академії наук сумісно з Держкомітетом України, показує, що чисельність її населення найближчими роками і далі скорочуватиметься унаслідок зниження протягом останніх 15 років рівня народжуваності і зростання смертності і може скоротитися до 35 млн. осіб в 2050 році. Питома вага населення молодше працездатного віку знизилась з 23% в 1995 р. до 15,4% в 2005 р., а молодь, як відомо, є основним джерелом поповнення населення в працездатному віці.

Як і в глобальному масштабі, в Україні відбувається старіння населення, а також урбанізація - зростання частки міських жителів. Найбільш швидко зростає чисельність населення великих міст – Київ, Харків, Дніпропетровськ, Донецьк, Одеса – за рахунок прибуття населення з невеликих міст і сіл в пошуках роботи.

Серед регіональних проблем необхідно відзначити особливо низьку народжуваність в Чернігівській, Черкаській, Полтавській, Сумській, Вінницькій областях України, а також деформовану у бік збільшення частки населення старшого віку і абсолютне переважання в цій структурі жінок.

В Україні жінок більше 55 % в загальній чисельності населення. Цей дисбаланс у співвідношенні статей негативно впливає на демовідтворювальні процеси в суспільстві. Крім того, медицина повідомляє, що більше 20 % молодих жінок за станом здоров'я не можуть народжувати дітей. За розрахунками спеціалістів, щоб стабілізувати чисельність населення України, треба кожній молодій жінці народити трьох дітей.

Негативно впливає на народжуваність дітей в Україні нестійкість шлюбів. Так, за даними РАЦСу в 2005 році зареєстровано більше 315 тис. шлюбів і більше 166 тис. розлучень. Загальний коефіцієнт шлюбів 7,3 на 1 тис. населення, розлучень 3,9. Відзначимо, це тільки чисельність проведених відповідними установами реєстрацій. А скільки створено сімей, так би мовити, тимчасових – без реєстрації. Причина –

розповсюджена за останні роки в Україні мода на «громадянський шлюб». Чекаючи поповнення населення від таких сімей даремно. Також, небажання молодих людей створювати повноцінні сім'ї та народжувати дітей можна пояснити невпевненістю у майбутньому, безробіттям, малозабезпеченістю, відсутністю житлових умов.

Демографічні процеси не можуть залишатися без уваги держави, оскільки вони торкаються найважливіших сфер життя людей і розвитку суспільства. З метою дії на процеси відтворення населення і на позитивні процеси в цьому напрямі держава проводить демографічну політику, яка є частиною соціально-економічної політики. У разі потреби зростання чисельності населення, як це має місце в Україні, держава впливає на процеси відтворення населення через стимулювання певної демографічної поведінки людей, що пов'язано з плануванням сім'ї, часом появи першої дитини, вибором бажаного числа дітей, інтервалом їх народження.

Демографічна політика України в сучасних умовах повинна бути направлена не тільки на стимулювання народжуваності, але і на зміцнення сім'ї, підвищення матеріального добробуту людей, зниження захворюваності і смертності. Проте заходи, щодо управління процесами відтворення населення, не дають швидких результатів. Демографічна поведінка людей вельми консервативна, змінити її досить важко. Як правило, результати демографічної політики виявляються через багато років і навіть десятиліття. Тому стимулювання тих або інших процесів відтворення повинне відповідати довгостроковим інтересам розвитку економіки.

Серед напрямів соціальної політики відзначимо: зміцнення правового захисту дитинства; підтримка сім'ї як природного середовища життєзабезпечення дітей; забезпечення материнства і охорони здоров'я дітей; поліпшення харчування дітей; забезпечення виховання, освіти і розвитку дітей; підтримку дітей, що знаходяться в особливо важких умовах. Велика увага у вказаному повинна надаватись створенню умов для поліпшення матеріального положення сімей з дітьми, розвитку системи соціального обслуговування сім'ї, збільшенню видів послуг, що надаються сім'ї, зниженню материнської і дитячої смертності, посиленню профілактики захворювань.

Демографічна ситуація потребує постійного контролю держави. За даними Інституту демографії і соціальних досліджень НАН України зменшення українського населення в результаті смертності продовжується катастрофічними темпами (якщо сьогодні чисельність населення України складає 46,7 млн. осіб, то за 10 років вона зменшиться на 17 млн.). За думкою міністра Кабінету міністрів України Анатолія Толстоухова, зменшення населення України – одна із головних загроз для країни, разом з політичними конфліктами, які розколюють Україну. Питання поліпшення умов для покращення демографічної ситуації в

країні – одне з основних завдань державної влади.

Перелік посилань

1. Махсма М.Б. *«Економіка праці та соціально – трудові відносини»*.Київ: видавництво Європейського університету , 2002.
2. Мерзляк А.В. *«Економіка праці і соціально – трудові відносини»*.Київ: Центр навчальної літератури, 2005.
3. Лугінін О.Є., Білоусова В.Г. *«Статистика»*: Центр навчальної літератури, 2005.
4. *«Сумна статистика»*.Київ: видавництво «Київська правда», лютий 2006.
5. *«Українців буде менше»* Первомайськ, ТВ «Всесвіт»,№ 1 січень 2007.